

Kulturnospecifične prvine v prevodu povesti M. Bulgakova *Pasje srce*: podomačenost in ohranjena tujost

Natalia Kaloh Vid

Oddelek za prevodoslovje, Filozofska fakulteta, Koroška 160, SI-2000 Maribor
natalia.vid@um.si

*Razprava se osredotoča na analizo edinega slovenskega prevoda povesti M. Bulgakova *Pasje srce* z vidika prevajanja kulturnospecifičnih prvin s posebnim poudarkom na rabi pretvorbenih prevajalskih postopkov, ki pripomorejo k podomačitvi prevoda, ter citatnih postopkov, ki prevajalcu omogočijo, da ohrani tujost izvirnika. Osredinili se bomo na posamične jezikovne prvine, pomembne za ubesedovanje kulture, pri čemer je posebna pozornost namenjena ustreznosti prevajalčevih rešitev.*

Ključne besede: ruska književnost / Bulgakov, Mihail: *Pasje srce* / literarno prevajanje / prevodi v slovenščino / prevajalske strategije / podomačitev / potujitev

Eno temeljnih vprašanj v zgodovini literarnega prevajanja, ki je burilo duhove že vse od časa antike, se nanaša na dovoljeno oz. zaželeno stopnjo prilagoditve izvirnika ciljnemu okolju. Bi moral prevajalec avtorju približati bralca ali bralcu približati avtorja? Dilema se še dodatno zaostri ob razmisleku o prevajanju kulturnospecifičnih realij, saj bi prevajalcu v tem primeru težko očitali, da bralcu manj znane ali popolnoma tuje izraze delno ali v celoti podomači in s tem olajša bralno-interpretacijski proces. Toda takšno transparentno prevajanje po besedah Venutija, ki je sicer v svojih ocenah velikokrat brezkompromisen, »popolnoma zanika prevajalca, saj zakriva njegovo posredništvo, prikriva tujo kulturo, ker prilagaja drugačnost domačemu razumevanju in asimilira tujo literaturo, saj njeno izrazje prilagodi domačemu, ki je uveljavljeno v ciljni kulturi« (cit. v Kocijančič Pokorn 246). Tudi če nekoliko omilimo Venutijevo retoriko, je mogoče reči, da izbris ali podomačenost tujega kulturnega konteksta v prevodu skoraj zagotovo pomeni nepovratno izgubo ene temeljnih značilnosti izvirnika. Po drugi strani pa z ohranitvijo tujih elementov v besedilu prevajalec zmeraj

tvega, da bodo ti ostali nerazumljeni, kar lahko ima nezanemarljive posledice za končni učinek prevoda na bralca. Prevajalčevo dilemo ob izboru ustreznih strategij pri prevajanju elementov kulture dodatno otežuje dejstvo, da še tako zvest prevod ne more zagotoviti ustreznih ekvivalentov vseh kulturnih realij, ki so brez dodatnih pojasnil pogosto nerazumljive.

Pričujoča razprava se osredotoča na analizo Bajtovega prevoda Bulgakovove povesti *Pasje srce* v slovenski jezik (1976), in sicer z vidika rabe citatnih postopkov, ki do določene mere ohranijo tujost izvirnika, kot tudi pretvorbenih prevajalskih postopkov, ki pripomorejo k podomačitvi besedila, saj ga s prevajanjem kulturnospecifičnih izrazov, značilnih za sovjetsko okolje dvajsetih in tridesetih let prejšnjega stoletja, približajo bralcem. Časovna odmaknjenost prevoda ne zmanjšuje aktualnosti razprave, saj je treba za vzpostavitev dodelanega in v celoti zaobjetega korpusa prevedenih del kot sistema, ki »deluje v sistemu in se odziva na literarni sistem« (Even-Zohar 46), prevode preučevati ne samo s sinhronega, temveč tudi z diahronega vidika.

Že ob prvem branju je mogoče opaziti, da Bajt spretno krmari med funkcionalnim prepletom podomačitve in ohranitvijo tujosti, ob tem pa vseskozi ohranja sporočilno in slogovno distinkcijo izvirnika. Podobno kot Bulgakov spretno uporablja različne socialne zvrsti, npr. ironično iskričnost, ki jo je mogoče zaznati v pasjem pripovedovalcu, pronicljivost in notranjo dinamiko profesorjeve govornice ter okornost primitivne govornice Šarkova, s čimer ohrani večdimenzionalno, polifonično obliko izvirnika.

Kulturne specifičnosti besedila ne poskuša popolnoma ublažiti in tujost besedilnega sveta izvirnika reducira le do določene meje. Uspe mu obdržati veliko izvirnih referenc, ohrani npr. dogajalni prostor, ne sloveni imen naslovnih junakov,¹ imena ulic ohrani nespremenjena s pomočjo transliteracije, obdrži praktično vse skovanke in okrajšave ter ne opušta omemb temeljnih zgodovinskih dogodkov, kot je denimo državljanska vojna. Uspešna kombinacija obeh pristopov pripomore k ohranitvi določene stopnje »tujosti« v prevodu, ob tem pa je prevajalec zmeraj pozoren na razvidnost pomena iz konteksta. S tem bralca po eni strani ne pušča v dvomih, po drugi strani pa se izogne izničenju pridiha tuje kulture.

Avtor in njegovo delo

Najbolj znano prozno delo Mihaila Afanasieviča Bulgakova (1891–1940) je roman *Mojster in Margareta* (1928–1940) – gre za večplastno naračijo z elementi menipejske satire, ki je doživela več avtorjevih redakcij, a je zaradi avtorjeve prezgodnje smrti ostala nedokončana. Kljub temu pa

je prozni opus tega velikega ruskega pisatelja zelo obširen, saj zajema še tri romane, in sicer *Belo gardo* (nastalo po smrti Bulgakovove matere med letoma 1922 in 1924), ki pripoveduje o človeški usodi v času državljanske vojne med boljševiki in belogardisti v Ukrajini, nedokončani *Gledališki roman* (1936–1937), zasnovan na avtorjevih lastnih izkušnjah s cenzuro v sovjetskem gledališkem prostoru, ter *Življenje gospoda Moliera* (1933), več povesti (med njimi dve znanstvenofantastični), novel, feljtonov, črtic ter nekaj opernih libretov. Po besedah Skaze pa je »ena od temeljnih značilnosti umetnosti Mihaila Bulgakova sožitje pripovedništva in dramatike« (155), saj se je v dvajsetih in tridesetih letih obrnil h gledališču in ustvaril več dramskih del, od katerih *Beg* (1926–1928), *Aleksander Puškin* (1934–1935), *Adam in Eva* (1931), *Blaženstvo* (1930, 1934), in *Batum* (1936–1939) zaradi cenzurnih konstelacij v času pisateljevega življenja niso bile uprizorjene. Ostala, kot so denimo *Zojkino stanovanje* (1926), *Mrtve duše* (1926), *Škrlatni otok* (1928) ter *Molière, Zarota svetoblincev* (1929), pa so se na odru pojavila le nekajkrat. V času življenja Bulgakova nobeno njegovih dramskih del ni bilo natisnjeno. Edina drama, ki je še v času pisateljevega življenja po več cenzurnih posegih doživela večji uspeh na gledaliških odrih, je drama *Dnevi Turbinovih* (1925), napisana po literarni predlogi *Bele garde*.

Kot je razvidno že iz zgodnjih avtobiografskih del Bulgakova, predvsem iz cikla *Zapiski mladega zdravnika* (zasnovanega 1916–1919), pisatelj že v tej fazi izoblikuje motive, ki kasneje postanejo stalnica v njegovi ustvarjalnosti. Med njimi dobi osrednjo vlogo motiv krivde in odgovornost posameznika za svoja dejanja, ki največjo razsežnost doseže v drami *Beg*. Že v prvih literarnih poskusih Bulgakov vzpostavi najpomembnejši temelj svoje poetike, ki ga razvija v kasnejši ustvarjalnosti – pomen etične in moralne komponente, ki jo mora človek ohraniti tudi v času svetopi-semske katastrofe.

Kot priča grozovitih dogodkov revolucije in državljanske vojne ter kasnejših represij se je Bulgakov dodobra zavedal dejstva, da je živel in ustvarjal v času vihravih zgodovinskih sprememb, ko se je bilo treba odločiti bodisi za kompromis s sovjetsko oblastjo bodisi za samostojno pot, ki je ustvarjalce večinoma peljala v smrt, izgnanstvo ali zatiranje. Bulgakov se je dobro zavedal morebitnih posledic javnega razkritja svojega stališča do novega družbenopolitičnega sistema. Omeniti pa velja, da se ne ujame v past, ki so se ji njegovi sodobniki, »pisatelji popučniki«, razpeti med željo po umetniški svobodi in zahtevami uradne cenzure, ponekod težko izognili. V svoji kritiki sovjetskega režima ostane Bulgakov oster in neomajen. Prav zaradi ironičnega in večkrat tudi ostrega kritičnega odziva na trenutno stanje v sovjetski Rusiji je večina njegovih del, vključno s *Pasjim srcem*, ostala neobjavljena. Že v začetku dvajsetih let se je zaradi satirične in

mestoma kritične obravnave sovjetske stvarnosti pričel Bulgakovov spor s sovjetsko cenzuro, ki mu je sčasoma skoraj popolnoma onemogočil objavljane. Pisal je Iosifu Stalinu in zaprosil za emigracijo, ki mu je niso odobrili. Preživljal se je s pisanjem za različne časopise in revije. Po dolgi bolezni je leta 1940 umrl v Moskvi, do zadnjega dneva pa je v svojo zadnjo veliko mojstrovino *Mojster in Margareta* vnašal popravke.

Pisateljev opus je v slovenskem prevodu dostojno predstavljen, saj so bila prevedena številna prozna in dramska dela. Po besedah Javornika (79) so se slovenski bralci z Bulgakovom najprej seznanili prav v gledališču, in sicer največ po zaslugi režiserja Šedlbauerja, ki je na oder postavil nekaj najpomembnejših Bulgakovovih dramskih besedil: leta 1979 v SSG Trst dramo *Ivan Vasiljevič*, leta 1983 v SNG Ljubljana *Zaroto svetoblinec* in leta 1984 v PDG Nova Gorica *Don Kibota*.

Velja tudi omeniti, da je ljubljanska Drama Bulgakovovega *Moliera* prvič uprizorila že v sezoni 1935/36 v prevodu F. Vodnika in v režiji Bratka Krefta, istočasno pa je v gledališkem listu izšel tudi prispevek o komediji *Zojkino stanovanje* (Brnčič 32). Tudi Skaza v svoji razpravi o pripovedništvu in dramatiki Bulgakovovih del navaja nekaj letnic uprizoritev: drama *Škrlatni otok* je bila v beograjskem Ateljeju uprizorjena leta 1972, *Zojkino stanovanje* (1975) v SLG Celje, *Beg* (1976) v Drami SNG, Ljubljana, omenja tudi dramatisirano predstavitev *Pasjega srca* v MGL v Ljubljani leta 1979 (dramatizacija Žarka Petana) (Skaza 133–149).

V slovenščino sta bila prevedena dva romana – *Mojstra in Margareto* (1971) je prevedel Janez Gradišnik, *Belo gardo* (1975) pa Marjan Poljanc –, nekaj povesti in novel, med drugim drami *Ivan Vasiljevič: Komedija v treh dejanjih* (1970) in *Molière: Zaroto svetoblinec* (1983) v prevodu Milana Jesiha, *Pasje srce* in *Usodna jajca* v prevodu Draga Bajta (1976), *Usodna jajca* so bila v prevodu Franceta Vurnika (1995) prirejena tudi v radijsko igro, drama *Škrlatni otok* (1981) v prevodu Draga Bajta in Milana Jesiha ter posamezne kratke povesti v prevodu Simona Dobravca (1999, 2003).

Tako kot večina Bulgakovovih mojstrov in je tudi *Pasje srce*, ki je nastalo leta 1925, a bilo objavljeno šele leta 1987, pisateljev odziv na trenutno zgodovinskopolitično situacijo, hkrati pa je to pripovedno delo tudi izrazito kulturnospecifično obarvano. Deloma znanstvenofantastična pripoved o nevarnem laboratorijskem eksperimentu, cilj katerega je ustvariti novega človeka, aludira tako na roman *Frankenstein* Mary Shelley kot tudi na faustovsko temo homunkulusa ter znanstvenofantastično povest Georgea Wellsa *The Island of Doktor Moreau*. Odvija se v Moskvi v tridesetih letih prejšnjega stoletja, ko je sovjetska družba po oktobrski revoluciji 1917. leta doživljala turbulentne tranzicijske čase. Glavni junak povesti profesor Preobraženski izvede unikaten kirurški poseg, ko svojemu psu presadi človeške organe smr-

tno ponesrečene osebe. Kmalu po posegu se prične pes spreminjati v človeka, toda začetno navdušenje nad uspešnim rezultatom eksperimenta se hitro poleže, saj profesor ugotovi, da na novo ustvarjeni »državljan Šarkov« hitro prevzema vse lastnosti ponesrečenca, pijanca, malopridneža in grobijana. Kar sledi, je v svoji resničnosti osupljiva percepcija degradacije posameznika, ki v rekordno hitrem času pridobi spoštovanje in priznanje v na novo vzpostavljeni proletarski družbi, ob tem pa potepta vsa moralna načela, se obrne proti svojemu stvaritelju in se na koncu vnovič spremeni v psa.²

Ob navidezni preprostosti je zgodba večplastna, ambivalentna in ponuja več interpretativnih možnosti. Bulgakov uporabi fantastično snov, da se odzove na neuspešen poskus sovjetske oblasti v najkrajšem času spremeniti svobodnega posameznika v »homo sovieticus«, državljana nove proletarske družbe, primitivnega in v svoji nevednosti nevarnega osebk, ki mu ne manjkajo le etični temelji, temveč tudi kulturni spomin in sposobnost objektivne ocene resničnega in navideznega. Na prvi pogled humoristična zgodba skriva globlje avtorjeve refleksije o vedno večjem poseganju oblasti v življenje posameznika. Kot ena glavnih tem se zariše tudi spopad med predstavniki inteligence in novim privilegiranim družbenim slojem proletarcev. Ob upoštevanju zgoraj navedenega ne smemo prezreti dejstva, da je bil Bulgakov tudi kronist svojega časa. Ob značilni rabi fantastičnih elementov, arhetipskih stanj, biblijskih simbolov in mitoloških podob, ki ponazarjajo razsežnosti pisateljevega izjemno bogatega in razvejenega umetniškega sveta, pripisuje visoko vrednost vsakdanjim atributom človeškega življenja. Tako kot v drugih povestih cikla *Moskovske povesti* tudi v *Pasjem srcu* skrbno razgrne sliko moskovskega življenja svojega časa, ob tem pa je pozoren na najmanjše podrobnosti, kot so poimenovanje hrane in pijače, oblačila, denarne enote, imena ulic, prospektov in trgov, ki utemeljujejo topos mesta v pisateljevem ustvarjalnem polju, in značilne sovjetske realije, npr. poklice, uradne ustanove, propagandna gesla, ki jih je ubesedila nestandardna novotvorjena »sovjetska ruščina«, namenjena opisu različnih plati sovjetskega življenja.

Razumljivo je, da bi posplošitev, podomačitev ali celo opustitev kulturnospecifičnih elementov, ki imajo v povesti veliko informacijsko vrednost, bralca prikrajšala za spoznavanje posebnosti sovjetske kulture.

Pristop k podomačitvi in ohranitvi tujosti v slovenskem znanstvenem prostoru

Med prevodoslovnimi razpravami, ki se v slovenskem znanstvenem prostoru posvečajo ravnotežju med delno ohranitvijo tujega konteksta in upoštevanjem norm ciljnih sistemov, moramo še posebej izpostaviti štu-

dijo Grossmanove, ki ugotavlja, da je lahko »prevod narejen z namenom, da bi v ciljnem književnem sistemu učinkoval tako kot izvorna besedila. Da bi dosegel ta namen, se ravna po sprejetih in trenutno veljavnih književnih normativih in okusu ciljnih bralcev, ne meni se za odmike od izvirnika, ki jih terja tako prilagajanje ciljnim bralcem. Lahko pa je narejen tudi v želji, da bi ciljnim bralcem posredoval čim bolj točne in neokrnjene predstave o izvirniku in izvorni kulturi, ter se zato ne ozira toliko na veljavne norme ciljnega sistema, marveč poskuša ohraniti obeležja tujosti in kulturne ter časovne odmaknjenosti« (Grossman 277–78). Avtorica obenem poudarja, da so »navidezno idealni« prevodi redki in da lahko v večini prevodov zasledimo tako imenovane »pomenske premike in izgube«, ki pa nikakor ne bi smeli biti glavno merilo pri ocenjevanju kakovosti prevoda (prav tam: 52).

Tudi Mozetič je mnenja, da imata oba pristopa svoje prednosti, saj se v nasprotju s prevajalskimi postopki, ki omogočajo, da prevod učinkuje kot izvorno besedilo, z direktno prevzetimi izrazi iz izhodiščnega besedila »v prevod prenese izvirnikov kolorit« (Mozetič 234). Težavo vidi v tem, da ta postopek od bralca terja dobro poznavanje tujejezičnega okolja, ob pomanjkanju tega znanja pa lahko oteži proces branja. Tak prevod bi omogočil tudi bolj transparentno komunikacijo med dvema kultura in jezika. Ko Mozetič piše (prav tam: 64), da »literarno prevajanje ni le umetniška, marveč tudi akademska dejavnost, saj predpostavlja tako študijski pristop kot ogromno filološko, kulturološko, leksikološko in enciklopedično znanje«, ne misli samo na znanje, ki ga mora imeti prevajalec, temveč tudi na znanje, ki bi ga moral prevod posredovati bralcu.

Podobno razmišlja tudi Vevar, ki meni, da »se za potujitveni ali posvojitveni prevedek odločamo na temelju tehtanja« (54). Vsekakor poda praktičen nasvet, ko povzame, da »specifične eksotične realije kaže prevajati imitativno, s tem pa potujevalno, če je specifično v njih povednejše in privlačnejše od potujitve, ki jo izzovejo. In obratno: če je potujitev, ki jo izzovejo, tako intenzivna, da ohromi poživljajoči čar novega, drugačnega ali eksotičnega, je naturalizirana rešitev boljša možnost« (prav tam: 54).

Zasedimo pa tudi bolj skeptična stališča v kontekstu razmisleka o možnosti potujevanja, saj si je po mnenju Ožbotove (58) »že v principu težko zamisliti, kako je mogoče izhodiščno kulturo kakorkoli avtentično predstaviti s pomočjo elementov ciljne kulture«. Potemtakem je »jezikovno potujevanje vprašljivo kot sredstvo, ki naj bi ciljnemu bralcu omogočilo pristnejši stik s tujostjo izhodiščnega besedila, saj zadeva preveč parcialne enote, tj. posamezne elemente danega besedila, ki so za ciljnega bralca, če ta izhodiščne kulture поблиže ne pozna, dekontekstualizirani in mu kot takšni te kulture ne morejo verodostojno približati« (prav tam: 59). To pomeni, da je prevod nujno temeljno drugačen od izvirnika in da slednjega vedno

predstavlja skozi prizmo tega, kar je ciljnemu bralcu bolj ali manj domače.

Vsekakor pa je prevajanje proces, ki ga je težko objektivno oceniti, saj je zmeraj odprto tudi vprašanje, do kolikšne mere je bil prevajalec izpostavljen pritiskom s strani literarnih urednikov, lektorjev in korektorjev, ki »zaradi pozicije moči, ki jo imajo posredniki v založniških institucijah, svoje norme lahko vsiljujejo prevajalcem« (Makhota 91).

Analiza izvirnika in prevoda

V primerjalnem delu razprave se bomo osredotočili na analizo rabe tako citatnih prevajalskih postopkov, ki pripomorejo k ohranitvi tujosti izvirnika, kot tudi pretvorbenih postopkov, ki omogočijo podomačitev izvirnega besedila v Bajtovem prevodu, in sicer z dveh vidikov: ohranitve kulturnospecifičnega konteksta ter strmenj po zadostni transparentnosti besedila ob upoštevanju interpretacijskih sposobnosti bralca.

V besedilu tako najdemo številna poimenovanja jedi, pijač in denarnih enot, značilnih za dogajalni čas povesti, ki jih prevajalec zavestno sloveni, ohrani ali pa nadomesti z občim pojmom. Eden od primerov nadomestitve z občim pojmom se pojavi že v prvem poglavju, ko pes Šarkov razmišlja o usodi mlade ženske, ki jo večkrat vidi na ulici. Po njegovih dognanjih ima neotesanega ljubimca, ki je v novem sovjetskem sistemu postal višji funkcionar in si želi zapravljati denar za vse tisto, za kar je bil prej prikrajšan.

Я теперь председатель, и сколько ни накраду - все, все на женское тело, на раковые шейки, на Абрай-Дюрсо. (Bulgakov 121)

Sedaj sem predsednik, on kolikor nakradem – vse za žensko telo, **za sladkarije in šampanjec**. (Bajt 9)

V tem primeru se izgubi pomembna avtorjeva konotacija, saj Bulgakov navaja za sovjetski čas izjemno redka in draga proizvoda, vrsto čokoladnih bombonov in peneče vino, ki ga večkrat omenja tudi v drugih delih, denimo v romanu *Mojster in Margareta*. Pisateljeva ironija postane razvidna šele ob upoštevanju zgodovinske realnosti, saj so prebivalci Sovjetske zveze zaradi neustrezne gospodarske politike vseskozi trpeli zaradi pomanjkanja hrane. Navkljub propagandističnemu opevanju vsesplošne blaginje je bila v novoustanovljeni sovjetski republiki večina prehrabnih proizvodov dostopna samo v specializiranih trgovinah, kjer so lahko nakupovali le višji uradniki. V besedilu je vseskozi mogoče zaznati Bulgakovovo grenko ironijo, ko razmišlja o tem, kako je sovjetska družba, ki bi jo socializem moral poenotiti, v resnici razslojena. Rzslojenost se pokaže tudi v tem,

kar ljudi je jedo, saj se morajo navadni delavci večinoma zadovoljiti le s čorbo iz gnilega mesa. Da bi ohranil avtorjev namen, bi si lahko prevajalec pomagal z modifikacijo s pridevniki, npr. »drage sladkarije« ali »poseben šampanjec«.

Nadomestitev z obćim pojmom je opazna tudi pri prevodu leksema »семечки« v »bućna semena« (Bajt 65), ki jih profesor Preobraženski v svojem stanovanju prepove. Tovrstna nadomestitev je še nekoliko bolj problematićna kot prejšnja, saj se izvorna beseda nanaša na sonćnićna semena, ki so jih prodajali neolupljena. Posledićno je ob zaužitju nastala velika umazanija. Odloćitev profesorja, da prepove bućna semena, v prevodu ni najbolj logićna, medtem ko je iz izvornika jasno razvidno, da se profesor upira onesnaževanju svojega bivalnega prostora.

V nadaljevanju najdemo nekaj primerov zavestnega slovenjenja tujih prvin in kulturno pogojenih modifikacij pri prevajanju poimenovanj za hrano. V izvorniku se npr. Šarkov zgraža nad dejstvom, da v kantini kuhajo »щи« (Bulgakov 120), znaćilno vrsto juhe, iz pokvarjenega mesa, medtem ko v prevodu v kantini ponujajo »ćorbo« (Bajt 8). Profesor Preobraženski si vsak dan privošći številne delikatese, med drugim tudi »семра« (Bulgakov 140), vrsto lososovih rib, ki v prevodu postanejo »losos« (Bajt 33). Za desert profesorju postrežejo z »бабо« (Bulgakov 185), posebno vrsto peciva z rumom, v Bajtovem prevodu poimenovanim »kolać« (Bajt 88).

Toda v besedilu najdemo tudi nekaj primerov ohranitve tujih prvin, ki so vsekakor funkcionalne in kot take prispevajo k nazornejši predstavitvi izhodišćne kulture, npr. »samovar« (Bajt 15), znaćilna posoda za kuhanje ćaja, in »balalajka« (Bajt 66), glasbeni instrument. Prevajalec se zavestno odloći tudi za skoraj dobesedni prevod verzov popularne folklorne ruske pesmi »si-i-je luna... si-i-je luna... sije luna« (Bajt 66), »светит месяц, светит ясный, светит белая луна« (Bulgakov 167), ćeprav bi jih lahko nadomestil s prepoznavno slovensko pesmijo, ter za ohranitev tujih jezikovnih prvin iz francošćine »parole d'honneur« (Bulgakov 132) in nemšćine: »später« in »gut« (Bulgakov 185) ter »vorsichtig« (Bulgakov 189), kot je to v izvorniku. Ohranitev nemšćine, ki jo mestoma uporabljata profesor Preobraženski in njegov prijatelj, je še posebej pomembna, saj jasno ponaarja stopnjo izobrazbe govorcev. V prevodu najdemo tudi eno opombo, in sicer ob transliteraciji tujega pojma »Жиркость« / Žirkost, »podjetja za kozmetićne izdelke« (Bajt 22).

Po drugi strani pa se prevajalec z namenom približati izvornik ciljnemu bralcu odloći za poenotenje poimenovanja za denarne enote; te imajo v izvorniku razlićna poimenovanja, kar je razvidno iz spodnje tabele.

<i>Bulgakov</i>	<i>Bajt</i>
3 рубля, 45 копеек (120)	3 rublje, 45 kopejk (7)
пятиалтынного (121)	50 kopejk (9)
золотников на пять (121)	izpuščeno
двугривенный (127)	dvajset kopejk (20)
один рубль сорок копеек (129)	rubelj štirideset kopejk (23)
50 червонцев (134)	500 rubljev (25)
полтинник (139)	pol rublja (31)
восемь рублей и шестнадцать копеек (148)	osem rubljev in šestnajst kopejk (42)
три блестящих полтинника (180)	tri svetle petdesetice (81)
червонцев пять (190)	petdeset rubljev (97)
два червонца (193)	dvajset rubljev (99)
двух червонцев (195)	dvajset rubljev (103)

Poenotenje ni moteče, čeprav se ob tem izgubi pestrost poimenovanja denarnih enot, značilnih za začetno obdobje sovjetske oblasti.

Kot vsako Bulgakovovo delo je tudi povest *Pasje srce* tesno povezana z besediščem svojega časa, predvsem z vsakdanjo propagandistično sovjetsko retoriko. Še posebej izstopajo številne skovanke in okrajšave (npr. »ДОМКОМ, ЖИЛОВАРИЩЕСТВО«), ki so postale pomemben del govornega jezika in so v sovjetskem diskurzu hitro nadomestile knjižne izraze. Z njihovo rabo Bulgakov izvrstno ponazarja degradacijo ruskega knjižnega jezika ter posnema okrnjeno, neduhovito, mestoma paranoično obarvano govorico svojega časa. Številne tovrstne nove tvorbe pa so bile po besedah Verča »v ljudski recepciji nosilke ne povsem razumljivega ali pa sploh neznanega pomena« (137). Naloga prevajalca je v tem primeru izjemno težka, saj mora ne samo upoštevati, temveč tudi dobro razumeti »zgodovinsko semantiko opisnega dogajanja« (prav tam: 137), ki je zaradi dvojne referenčnosti v celoti niso razumeli niti njeni takratni uporabniki. Tudi v primeru, ko je prevajalec prepričan, da razume tovrstne jezikovne prvine in si prizadeva zanje najti ustrezne izraze v ciljnem jeziku, dobesečni prevod, ki bi obenem impliciral isti pomen skovank in okrajšav, v večini primerov ni mogoč.

Pohvalno je, da Bajt »imitativno in s tem potujitveno« (Vevar 54) skrbno prevede vse skovanke in okrajšave, ki se pojavijo v izvirniku, vsaj pomensko, če ne oblikovno, ob tem pa dileme, ki se pojavijo pri iskanju ustreznih prevodnih rešitev, reši s pomočjo denotativnih kalkov – prenosov izvirnega nabora pomenskih sestavin –, ki so funkcionalno ekvivalentni izvirnim, ter v nekaterih primerih s transliteracijo,³ ki v območju sorodnih jezikov dobro funkcionira ter pripomore k ohranitvi funkcije

skovank in okrajšav v besedilu.

Že v prvem poglavju se pojavita dve skovanki, ki se nanašata na trgovini s prehrano, ki ju potepuški pes Šarkov dodobra pozna. Raba transliteracije v sledečem primeru nikakor ne oteži bralčevega razumevanja besedila, saj je referenčna informacija, ki jo ima skovanka, razvidna iz konteksta.

Какого же лучшего, спрашивается, носило его в кооператив центрохоза? (Bulgakov 122)

Kaj za vruga je iskal v trgovini **Centrohoza**? (Bajt 11)

V sledečem primeru pa se je prevajalec odločil za delno transliteracijo z ohranitvijo pomena, ob tem pa je ustrezno spremenil tudi kontekst. Bulgakov, čigar stališče do sovjetske oblasti in politike je bilo zmeraj zelo kritično, se namreč večkrat sklicuje na nizko kakovost in neužitnost prehrabnih izdelkov, ki jih je sovjetska prehrabna industrija ponujala državljanom tako v trgovinah kot tudi v kantinah in restavracijah. Ko pes Šarkov prvič zagleda profesorja Preobraženskega, kako prihaja iz trgovine, razmišlja, da bi bilo morda najbolje, če bi profesor kupljeni proizvod ponudil kar njemu, saj se bo drugače zastrupil.

Нигде кроме такой отравы не получите, как в Моссельпроме. (Bulgakov 123)

Nikjer drugje ne dobite take gnilobe kot v **Mesoprometu**. (Bajt 11)

Izvirna skovanka ima sicer širši semantični pomen »Московское объединение предприятий по переработке продуктов сельскохозяйственной промышленности« (**Moskovska združena organizacija za predelovanje prehrabnih izdelkov**), medtem ko je pomensko polje v prevodu nekoliko zoženo. Toda kljub temu da se funkcionalno ustrezna skovanka v prevodu nanaša le na en prehrabni proizvod, meso, izvrstno poustvari sovjetsko govorico. Doslednost pri prevodu se kaže tudi v rabi leksema »gniloba«, medtem ko v izvirniku uporabljen pogovorni leksem »отрава« pomeni »strup« in se lahko v ruščini uporabi za opis katerega koli pokvarjenega prehrabnega izdelka. Čeprav je v tem primeru dobesedni prevod mogoč, bi nedvomno povzročil semantično neskladje, saj lahko leksem »strupeno meso« pomeni, da ga je nekdo namerno zastrupil, in ne le, da je pokvarjeno.

Na začetku drugega poglavja opazimo prevod skovanke⁴ »Главрыба« (Bulgakov 125) s transliteracijo »Glavriba« (Bajt 15), ki v tem primeru uspešno funkcionira predvsem zaradi podobnosti med slovenskim in ruskim leksemom.

Doslednost in domiselnost prevajalca pri prevajanju skovank se kaže tudi pri prevajanju semantično-sintaktičnih enot, ki kažejo težnjo po iskanju ravnovesja med ohranjanjem določil izvirnika in približevanjem tujega

sovjetskega okolja slovenskemu bralcu. Za lažje razumevanje prevajalčevih odločitev je treba nekaj besed spregovoriti o tematskih vozliščih povesti – eno najpomembnejših se namreč zariše v navezavi na grobo poseganje sovjetske oblasti v zasebnost posameznika. Kot zagovornik osebne svobode, ki se manifestira na več ravneh, se Bulgakov v svojih delih kritično odziva na težnjo sovjetske oblasti, da bi ljudem odvzela pravico do zasebnega prostora in lastniška stanovanja spremenila v »komunalna.«⁴ Izguba osebnega intimnega prostora kot zadnjega zatočišča pred naraščajočim kaosom je ena pomembnejših idejnih zasnov v Bulgakovovem pripovedništvu, ki se jasno vzpostavi tudi v *Pasjem srcu*, in sicer v navezavi na podobo profesorja Preobraženskega, ki je prisiljen braniti svoje stanovanje pred hišno upravo.⁵ V skladu s prevladujočo stanovanjsko politiko mu hišna uprava želi nasilno odvzeti nekaj prostora in v njegovo stanovanje naseliti tujce. S pomočjo vplivnih pacientov profesorju sicer uspe obraniti svoje imetje, je pa vseskozi zaskrbljen zaradi vse večjega poseganja v zasebno življenje.

Sledi nekaj primerov iz odlomka, ki opisuje srečanje profesorja s člani na novo izvoljene hišne uprave. Ti ga želijo prisiliti, da se prostovoljno odpove eni svojih sob in jo prepusti novim sostanovalcem. Profesor Preobraženski, ki uteleša razum, kulturo in razsodnost, vse tisto, proti čemur se borijo novi proletarci, se znajde v jezikovnem svetu svojih nasprotnikov, ki ga ne želi sprejeti, iz katerega se norčuje in mu kljubuje z rabo knjižnega jezika. Še posebej pomembna je distinkcija med izobraženo, uglajeno govorico profesorja in osorno, okrnjeno govorico njegovi sogovornikov. V besedilu je jasno zaznati, da se Preobraženski namenoma izogiba rabi skovank in okrajšav, ki mrgolijo v govorici njegovih nasprotnikov in nazorno ubesedujejo razpad in degradacijo osebnosti. Kot del sovjetskega besednjaka služijo predvsem propagandističnim namenom in ubeseduje strah, malodušje in paranojo. Ustreznost prevoda je mogoče preveriti na podlagi nekaterih izrazov, ki veljajo za ključne besede omenjenega dialoga. Med slednjimi velja omeniti zlasti Bajtovo spretno rabo denotativnih kalkov v primerih: »домоуправление« (Bulgakov 136)/»hišna uprava« (Bajt 29), »жилоплощадь« (Bulgakov 136)/»stanovanjska površina« (Bajt 31) ter »заведующий культуротделом« (Bulgakov 139)/»predsednik kulturne sekcije« (Bajt 31).

V prevodu je še posebej opazna doslednost pri prevodu skovanke »домоуправление«, ki se kasneje še večkrat pojavi v besedilu: »Poslušam ... Da. Predsednik hišne uprave« (Bajt 30); »Morda je pa v hišni upravi?« (Bajt 103); »Najprej hišna uprava« (Bajt 70); »Hišna uprava mi ga je nasvetovala« (Bajt 72); »Vendar me zanima, kaj pravi vaša čudovita hišna uprava?« (Bajt 70).

Ustrezno preveden je tudi sledeči primer, ki bi ga sicer morali interpretirati v širšem družbenozgodovinskem kontekstu, kar pa narava in omejitve prevoda načeloma ne dopuščajo. Člani uprave sporočijo profesorju, da so na zadnjem sestanku obravnavali »уплотнение« stanovanj, to pomeni, da v nekaterih stanovanjih po mnenju hišne uprave živi premalo ljudi, ki nezasluzeno uporabljajo odvečno stanovanjsko površino in ki bi morali kot pravi proletarci vzeti pod streho še koga. **Ker je profesor edini stanovalec, ki zaseda sedem sob, člani hišne uprave po njihovem mnenju upravičeno zahtevajo, da se odpove vsaj eni sobi.**

Мы пришли к вам после общего собрания жильцов дома, на котором стоял вопрос об уплотнении квартир дома. (Bulgakov 138)

[...] in prišli smo k vam po zboru vseh prebivalcev naše hiše, na katerem smo obravnavali vprašanje **premahnje zasedenosti nekaterih kvartirjev.** (Bajt 27)

Prevod vsekakor dobro implicira izvorni pomen. Čeprav se ne moremo izogniti dejstvu, da sodobni bralci celotne problematike nasilnega odvzema stanovanjskega prostora, ki so jo odlično razumeli Bulgakovovi sodobniki, verjetno ne poznajo, v tem konkretnem primeru naloga prevajalca ni v tem, da bi bralcu predaval o zgodovini, temveč da bi čim bolj dosledno prenesel sestavine izvirnika. Veliko je razvidno tudi iz konteksta, saj naj bi bralci razumeli, da profesorju želijo prisilno odvzeti del stanovanja in da je glavna težava v tem, da so nekatera stanovanja premalo zasedena, kar prevod tudi ponazarja.

V izvornem besedilu so prav tako uspešno uporabljeni specifični postopki za naslavljanje aktualnih družbenih vprašanj v povezavi s položajem posameznika in razmerjem moči v totalitarni družbi. V teh primerih se prevajalec največkrat izogne pretvorbenim prevajalskim postopkom, ki bi pripomogli k podomačitvi izvirnika, in se raje odloči za pojasnjevalno eksplikacijo znotraj besedila, kar je razvidno iz primera, ko Šarkov, ki se vedno bolj zaveda svojih pravic, ne pa tudi svojih obveznosti do družbe, zahteva osebni dokument, obenem pa kategorično nasprotuje temu, da bi njegovo ime vnesli v register sposobnih za vojsko. Da bi se lahko izognil prisilni vojaški mobilizaciji, zahteva »belo karto« – potrdilo, da je trajno nesposoben za služenje vojaškega roka.

Мне белый билет полагается, - ответил Шариков на это. (Bulgakov 174)

»Imam pravico do **bele karte – da sem trajno nesposoben za vojsko,**« je Švondru odgovoril Šarkov. (Bajt 74)

Pojem »bela karta«, ki ga je dobro poznal vsak sovjetski državljan, slovenskemu bralcu ne pove ničesar. Iz prevoda bi moralo biti vsekakor

razvidno, da se degradacija Šarkova kot osebnosti kaže ne le v njegovem odnosu do profesorja Preobraženskega, temveč tudi v odnosu do služenja domovini. V tem primeru prevajalec elegantno razreši morebitne nejasnosti brez navajanja opomb ali zunajtekstovnih komentarjev, tako da izvirni pojem dobesedno prevede in ga pojasni znotraj samega besedila.

V nadaljevanju navajamo primer, v katerem se je prevajalec odločil za neposredni prevod brez kakršnih koli modifikacij, čeprav bi bila raba podomačitev zagotovo mogoča. V zgodbi Šarkov poskuša vzpostaviti novo razmerje moči in se iz marginaliziranega defunkcionalnega objekta znanstvenega eksperimenta, ki na začetku nima enakopravnega dostopa do moči in besede, prelevi v primitivnega, prebrisanega in v svoji tipičnosti že skoraj grotesknega predstavnika nove sovjetske proletarske družbe, ki ga je Bulgakov zaničeval. Prične si izmišljovati stvari in lagati, da bi povzdignil svoj ugled; med drugim ženski, s katero se želi poročiti, omeni, da ima brazgotine na glavi, ker je bil ranjen »na Kolčakovskih frontah« (Bajt 107) («на колчаковских фронтах», Bulgakov 201). Prevajalec se je odločil za neposredni prevod, s tem pa je besedilo vnovič nekoliko odtujil, saj bi moral biti bralec, da bi lahko ustrezno interpretiral kontekst, seznanjen z zgodovinsko situacijo, na katero aludira Bulgakov, in sicer z državljansko vojno med na novo ustanovljeno vojsko revolucionarnega režima, imenovano Rdeča armada, in njihovimi nasprotniki, belogardisti, ki jim je poveljeval general Kolčak. Referenco, ki je bila v Bulgakovovem času razumljiva vsakemu bralcu, je prevajalec ohranil, sicer pa je v tem primeru pomen tuje prvine vnovič dobro razviden iz konteksta, saj je jasno, da se Šarkov hvali s tem, da je bil ranjen v boju.

V določenih primerih se prevajalec poslužuje tudi modifikacije kulturnega tipa. Sledeči primer je iz odlomka, v katerem profesor Preobraženski Šarkovu očita, da se preveč zanaša na mnenje hišne uprave, ki ga poskuša spreobrniti v pravega proletarca. Šarkov odvrne, da hišna uprava brani interese delavca, ob tem pa ponosno pritrди, da je tudi sam delavec in nikakor ni »нЭПМАН« (Bulgakov 171). Če bi prevajalec želel obdržati tujo prvino, bi zagotovo potreboval referenčno opombo, saj je pojem »нЭПМАН« slovenskemu bralcu najbrž tuj. Zavaljo dejstva, da v tem primeru iz konteksta nikakor ni mogoče razbrati niti pomena niti rabe besede kot žaljivke, se Bajt odloči za natančen opisni prevod »privatni kapitalist« (Bajt 70). Izvirni pojem namreč opisuje podjetnike, ki so delovali v času NEP-a (nove gospodarske politike) v dvajsetih letih prejšnjega stoletja. Ko je privatni sektor na začetku tridesetih let prejšnjega stoletja zaradi povišanja davkov skoraj popolnoma izginil, so podjetnikom odvzeli volilno pravico ter jih pričeli preganjati. V govornem diskurzu je pojem »нЭПМАН« hitro dobil zaničevalen prizvok.

V besedilu se pojavijo tudi primeri sintagmatskih zvez, ki na prvi pogled niso smiselne. Predmet njihovega opisa je namreč predmetna stvarnost novega socialističnega sveta, v katerem je zaradi strahu pred prisluškovanjem, cenzuro ali drugimi instrumenti političnega zastrahovanja in kontrole pomemben del konteksta velikokrat ostal zamolčan. Resničnost je bila tako ubesedena le do določene meje, branje med vrsticami pa je postalo stalnica ne samo v pisani besedi, temveč tudi v vsakdanji govorici. V takšnih primerih se mora prevajalec ob pogoju, da razume tekstovno referenčnost, odločiti, ali bo semantični kontekst razgradil na njegove sestavne prvine in tako bralcu v celoti razkril ozadje tega, kar ubeseduje jezik, ali pa bo sledil avtorjevemu namenu zamegliti znotrajjezikovno enoznačnost in tako odpreti pot k neustaljenim pomenom. V sledečem primeru se vprašanje profesorja Preobraženskega, ali ima njegov pomočnik in prijatelj doktor Bormental »ustrezni izvor« (dobesedni prevod), zdi na prvi pogled nelogično in se ne sklada z ostalim delom besedila, v katerem prijatelja pretehtavata možnosti, kako bi se lahko Šarkova znebila.

Ведь у нас нет подходящего происхождения, мой дорогой. (Bulgakov 192)

Ali morda izvirate iz **ustreznega sloja**, dragi moj? (Bajt 100)

Besedilo dobi pomen le ob upoštevanju zamolčanega konteksta, ki se nanaša na dejstvo, da je zgodovinsko obdobje, v katero je postavljena povest, zaznamovalo izrazito razslojevanje sovjetske družbe, ko so t. i. proletarci zavzeli osrednji položaj, medtem ko so pripadniki inteligence, h katerim spadata tudi profesor Preobraženski in doktor Bormental, dobili oznako »sovražniki naroda« in so se pogosto znašli na samem dnu družbene lestvice. Zavaljo strogega ločevanja med opevanim in privilegiranim proletarskim slojem ter ostalimi je postal izvor družine eden glavnih dejavnikov, na podlagi katerega so oblasti ocenjevale posameznikovo primerenost za opravljanje večine poklicev in pogosto tudi pravico do svobode ali v skrajnem primeru celo življenja.⁶ V omenjenem odlomku profesor Preobraženski svojega sogovornika spomni, da ne izhajata iz kmečkega ali delavskega okolja in jima zato ne bo nikoli nič prizaneseno. Še posebej morata paziti na besede ali početje, saj se lahko v nasprotnem primeru hitro znajdeta v krempljih tajne policije. V tem primeru se prevajalec odloči nekoliko razkriti prikriti kontekst, saj raba leksema »sloj« implicira dejstvo, da je v ospredju vprašanje o družbenem, če že ne družinskem ozadju. Toda obenem sledi avtorjevemu namenu in dokončno interpretacijo povedi prepusti bralčevemu poznavanju takratne zgodovinske situacije ali preprosto bralčevi intuiciji.

Zaključek

Fantastična, groteskna, večplastna in ambivalentna Bulgakovova povest, ki ob prepletu številnih aluzij na svetovno književnost, glasbena dela, zgodovinska dejstva ter svetopisemska besedila jasno odraža pisateljevo kritično stališče do takratnega komunističnega sistema v Sovjetski zvezi, ostaja v prevodu presenetljivo blizu tako avtorjevi percepciji politične realnosti kot tudi zgodovinskokulturnemu prostoru. Prevajalec je uspešno poustvaril tudi tiste elemente sporočila izvirnika, katerih funkcioniranje je odvisno od imanentne danosti izhodiščne kulture. Opažamo, da se mu je uspelo približati globljim idejnoduhovnim razsežnostim izvirnika, vživel se je v Bulgakovov pripovedni svet in umetniške zamisli, bralcu je približal barvito paleto turbulentnega življenja v sovjetski Moskvi ter ostal izjemno pozoren na kulturnospecifične posebnosti izvirnika. Usmeril se je v oblikovanje prevoda, ki interpretativnih zmožnosti ciljnega bralca ne podcenjuje, obenem pa se je zahvaljujoč spoštljivemu odnosu do izvirnika izognil morebitnim sporočilnim odmikom.

Kot je razvidno iz primerjalne analize, se Bajt v nekaterih primerih ozira na veljavne norme ciljnega sistema in stvarne prvine izvorne kulture: (a) dobesečno prevede, (b) opiše z občim pojmom ali (c) nadomesti s pojmom, ki je ciljnim bralcem (domnevno) bolj domač, ponekod pa se od norm ciljnega sistema tudi oddalji in realije, značilne za čas nastanka povesti, v prevodu ohrani s pomočjo transliteracije. Komponente izhodiščne kulture vseskozi ohranjajo svoje funkcije, saj njihovo prepoznavanje v besedilu ne zahteva izjemnega napora s strani bralca, ki pa mora biti kljub temu vsaj delno seznanjen z dogodki, značilnimi za čas nastanka izvirnika.

Zanimivo bi bilo Bajtov prevod primerjati s posodobljeno različico, ki pa je v slovenskem prostoru, žal, še nimamo. Ob tem velja dodati, da prevod ne deluje zastarelo, četudi je star več kot trideset let. Vprašanje o zastaranju prevoda pa vsekakor presega začrtane okvire dane raziskave, saj Vidrih piše, da »imamo izvirno delo za popolno, dano enkrat za vselej, prevod pa za samo njegov bolj ali manj posrečeni približek, ki ni nikoli dokončen in si ga vsaka doba želi ustvariti po svojem okusu« (73).

Če spregledamo nekaj manjših spodrseljajev, pri katerih je prevajalec najbrž žrtvoval določeno pomenskost izhodiščnih pojmov zaradi lažjega razumevanja, je prevod izvrsten primer spretne rabe tako citatnih prevajalskih postopkov, ki do določene mere ohranijo tujost izvirnika, kot tudi pretvorbenih prevajalskih postopkov, ki besedilo podomačijo in bralcem namensko približajo.

OPOMBE

¹ Nekoliko modificira le ime Šarikova, ki v prevodu postane Šarkov.

² Iz besedila sicer ni razvidno, če se povratna metamorfoza zgodi kot rezultat ponovnega kirurškega posega.

³ Zanimivo je, da se je prevajalec prav tako odločil za transliteracijo vseh osebnih imen; izjema je ime naslovnega junaka Šarkova, v izvorniku Šarikova.

⁴ Podobno spoštljivo prevajalec ravna tudi z imeni ulic, ki jih ohrani s pomočjo transliteracije, npr. Mohova ulica (Bajt 15), Sokolniki (Bajt 7), Prečistenka (Bajt 13), Obuhovo (Bajt 13) in Mrtva ulica (Bajt 43).

⁵ Gre za značilni fenomen sovjetskih časov. Pojem se je nanašal na meščanska stanovanja, kjer je živelo več družin, ki so uporabljale skupni kuhinjski in toaletni prostor.

⁶ V dvajsetih in tridesetih letih prejšnjega stoletja so namreč uradno pooblaščen osebe v večja meščanska stanovanja naselili tujce, ki niso bili v nobenem sorodstvenem odnosu z lastniki in so pogosto izhajali iz drugega družbenega sloja. Volje lastnika, ki je moral prenašati prisotnost tujih ljudi v lastnem domu, ni upošteval nihče.

⁷ Vprašanje o družinskem izvoru je bilo nepogrešljivi del vseh uradnih vprašalnikov; zgodovina pozna veliko primerov, ko so se pripadniki »neprimerne družbenega sloja« znašli v delovnih taboriščih.

LITERATURA

- Bulgakov, Mihail. *Sobače serce*. Sobranije sočinjenj v pjati tomah. T. 2. Moskva: Hudožestvennaja literatura, 1989.
- Brnčič, Vera. »Predgovor.« Bulgakov, Mihail. *Mojster in Margareta*. Prev. Janez Gradišnik. 2. natis. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1987.
- Bulgakov, Mihail. *Pasje srce*. Prev. Drago Bajt. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1976.
- Grosman, Meta. »Književni prevod kot oblika medkulturnega posredovanja leposlovja.« Ur. Meta Grosman, Uroš Mozetič. *Književni prevod*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1997. 11–56.
- . *Književnost v medkulturnem položaju*, 2004.
- Even-Zohar, Itamar. »The Position of Translated Literature within the Literary Polystem.« *Poetics Today* 11.1 (1990): 45–51.
- Javornik, Miha. »M. A. Bulgakov – umetnost in zgodovina, fiktivno ali realno.« *Slavistična revija* 40.1 (1992): 79–101.
- Makhota, Tina. »Problem kulturnospecifične obarvanosti besedila pri prevajanju romana *Paddy Clarke Ha Ha Ha*.« *Književni prevod*. Ur. Meta Grosman, Uroš Mozetič. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1997. 89–99.
- Mozetič, Uroš. »Problemi prevajanja angleških in ameriških leposlovnih besedil.« *Književni prevod*. Ur. Meta Grosman, Uroš Mozetič. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1997. 57–75.
- Ožbot, Martina. *Prevodne zgodbe. Poskusi z zgodovino in teorijo prevajanja s posebnim ozirrom na slovensko-italijanske odnose*. Ljubljana: Založba ZRC, 2012.
- Skaza, Aleksander. »Pripovedništvo in dramatika Mihaila Bulgakova.« *M. Bulgakov, Škrlatni otok, Moliere*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1981.
- Verč, Ivan. *Razumevanje jezikov književnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, 2010.
- Vevar, Štefan. *Vrvobodska umetnost prevajanja*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2013.
- Kocijančič Pokorn, Nike. »Teoretične osnove za kritično vrednotenje prevoda. Kriteriji li-

terarnega prevajanja.« *Kriteriji literarnega prevajanja. Prevajanje in terminologija*. 21. *Prevajalski zbornik*. Ur. Majda Stanovnik. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev, 1997.

Vidrih, Nives. »Zastaranje prevoda – primer Haškovega Švejka.« *Prevod besedila. Prevajanje romana*. 20. *Prevajalski zbornik*. Ur. Majda Stanovnik. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev, 1996. 73–77.

Translation of Culturally Specific Items in M. Bulgakov's *Dog's Heart*: Domestication or Preserving Foreignness?

Key words: Russian literature / Bulgakov, Mikhail: *Heart of a Dog* / literary translation / Slovenian translations / translation strategies / domestication / foreignization

One of the primary questions of the translation studies since the ancient times has been whether the translator should domesticate the original work, bringing it closer to the target culture or to remain faithful to the “spirit“ of the source discourse and to retain as many foreign elements in the translation as possible. The analysis focuses on the only Slovene translations of Mihail Bulgakov's novel *Dog's Heart*, in which the author depicts the historical and cultural discourse of the early Soviet epoch of 1920s–1930s by introducing numerous culturally specific elements (e.g. food and clothes items, geographical names, political slogans, etc.) The translation made in 1976 by Drago Bajt is analyzed from the perspective of translating culturally specific items, with a special emphasis on the use of domesticating and foreignizing translation strategies. The analysis traces the translation's adequacy, illustrating that when translating culturally specific items, Bajt skilfully balanced between domesticating and foreignizing the context. Though the translation is fluent and transparent, Bajt often kept the elements important for adequately transference of the cultural contexts. Hence, the foreign cultural context is recognizable as a number of essential source references, including personal names, abbreviations and clippings, as well as allusions to historical events were transferred into translation without adapting them to the norm of the target language. The three primary translation strategies Bajt used are (a) literal translation with/without intra-textual explanation (b) translation with a hypernym; (c) substitution with a familiar term. In

several cases transliteration was also used. A successful combination of these approaches enabled the translator to keep a foreign spirit without confusing the target readers, as the meaning of unknown cultural items is always clear from the context.

Maj 2015